

Programma Inspiratiereis BRT in Île-de-France en Parijs

11 – 13 Juni 2025

Route TZEN4 in Île-de-France nabij Évry-Courcouronnes

Inhoudsopgave

Introductie	3
Deelnemers	5
Programma	6
Woensdag 11 juni 2025	6
Donderdag 12 juni 2025	6
Vrijdag 13 juni 2025	7
Haltering heen- en terugreis:	8
Achtergrondinformatie	9
Frankrijk	9
Île-de-France en Parijs	10
Parijs Clichy-Batignolles	13
Praktische informatie	15
Reizen	15
Lokaal vervoer	15
Lokaal verblijf	15
Taal	15
WhatsApp© groep	15
Overige nuttige adressen	15

Introductie

Overheden en de OV-sector in Nederland werken samen in het programma Toekomstbeeld OV 2040. De kernpunten van dit toekomstbeeld zijn:

- Een metro-achtige verbinding op een landelijke ring van steden;
- Goede verbindingen naar het noorden, oosten en zuiden van het land;
- Een snelle treinverbinding met Duitsland;
- Nieuwe vormen van openbaar vervoer, zoals lightrail en snelle bussen. Hierdoor ontstaan goede verbindingen, om korte afstanden snel te overbruggen.

Voor wat betreft dat laatste punt is er hernieuwde aandacht voor het binnenstedelijke en lange afstand busvervoer. De bus wordt doorgaans gezien als *first* en *last mile* oplossing binnen de OV-keten, maar met de opkomst van Bus Rapid Transit (BRT) systemen is de verwachting dat deze vorm van vervoer ook een serieus alternatief kan zijn voor de langere afstanden, en dan met name op die verbindingen waar andere vormen niet geschikt zijn.

Er is een landelijk 'kernteam BRT' dat samenwerkt om de potentie van BRT in Nederland verder te onderzoeken en om het belang van BRT ook hoger op de politieke agenda te krijgen. In het kernteam zijn meerdere organisaties betrokken, waaronder diverse Provincies, het Ministerie van IenW, Rijkswaterstaat en FMN (Federatie Mobiliteitsbedrijven Nederland). Er wordt vanuit verschillende invalshoeken naar BRT gekeken, waaronder de ruimtelijke ordening, de infrastructurele uitdagingen, de rol van vervoersautoriteiten en het belang van BRT in MIRT-trajecten.

Het kernteam BRT verzorgt de operationele aansturing en ontplooit initiatieven om BRT in Nederland verder te ontwikkelen. Eén van de activiteiten betreft het samenbrengen van alle relevante stakeholders en het bieden van inspiratie van voorbeelden voor een succesvolle BRT-aanpak. Vanuit het kernteam is het initiatief genomen om een internationale BRT-inspiratiereis te maken naar Parijs en Île-de-France, om te leren over hoe men in Parijs met deze modaliteit omgaat en hoe het een plaats heeft binnen de ruimtelijke en mobiliteitsplanning van de stad.

Doelen van de inspiratiereis zijn:

- Inspiratie opdoen over mobiliteit in relatie tot verstedelijking en dan in het bijzonder gericht op multimodale vervoersknooppunten (visie en strategie) in de Franse hoofdstad en Île-de-France.
- Het bezoeken van een aantal voorbeeldlocaties van BRT-systemen in en rond Parijs, en waar mogelijk in contact komen met lokale vertegenwoordigers om de achterliggende plannen te horen.
- Het eigen netwerk binnen de coalitie en kerngroep versterken.

Toekomstige "Cable 1 (C1)" nabij Créteil Pointe du Lac station

Deelnemers

De deelnemersgroep aan de inspiratiereis bestaat uit vertegenwoordigers van diverse overheden, belangenbehartigers en vervoerders in Nederland die betrokken zijn bij de ontwikkeling van het openbaar vervoer en BRT in het bijzonder. Zie hieronder de definitieve deelnemerslijst.

Organisatie	Naam deelnemer	Functie
Ministerie van IenW	Bart Snel Dirk Schennink Karin Hoekstra Jochem Bezemer Simon de Crom	Afdelingshoofd Mobiliteit en Transitie Cluster coördinator RO en Mobiliteit Kernteam BRT Kernteam BRT Senior Beleidsmedewerker Wegen en Verkeersveiligheid
Rijkswaterstaat	Ingeborg Absil Bregje van Beekvelt Jarno Rodrigues de Miranda	Directeur Bereikbaarheid en Netwerkkwaliteit Directeur Netwerkontwikkeling Adviseur verkeerskundig wegontwerp
Ministerie van VRO	Anke Glasmeier Marieke de Vries	Gebiedsregisseur Utrecht en Amersfoort Senior beleidsmedewerker Verstedelijking
Provincie Groningen	Bas Krijgsheld	Domeinleider Beleid
Provincie Utrecht	Rob van Hout	Opdrachtgever OV en OV knooppunten
Provincie Noord-Holland	Kees van der Zwart	Beleidsadviseur en teamcoördinator OV
Provincie Noord-Brabant	Judith van der Ham Bart Winkel	Strategisch adviseur Rijksinfra en Smartwayz.NL Projectleider Regionaal OV
Provincie Gelderland	Bas Kippers Onno Peters	Beleidsadviseur / opdrachtgever OV Opdrachtgever/Projectleider OV
Provincie Overijssel	Marco Berloth	Beleidsontwikkelaar
OV Bureau Groningen Drenthe	Erwin Stoker	Kernteam BRT
Vervoerregio Amsterdam	Menko Noordegraaf Camille de Luca - Schwartz	Manager Team Uitvoering Programma's Senior Projectbegeleider Mobiliteit
Gemeente Den Haag	Ingrid de Bruijn	Programmamanager Schaalsprong OV
MRDH	Bart Nijhof	Adjunct manager OV
Gemeente Eindhoven	Frank van Swol	Programmadirecteur Verstedelijking en Mobiliteit
Gemeente Utrecht	Aldert de Vries	Teammanager Rijk-regio samenwerking
Transdev	Manu Lageirse	CEO Transdev Nederland
NS	Daan Klaase	Manager Planontwikkeling NS Stations
Samenwerkingsband DOVA	Paul Eradus	Kernteam BRT
CROW	Frans Bekhuis	Kenniswerker Verkeer & Vervoer
FMN	Frank van Setten	Kernteam BRT
GUICK	Don Guikink	Organisator

Programma

Het programma is nauw overleg met het kernteam, RATP en Île-de-France (IdF) voorbereid en vastgesteld. Ook zullen vertegenwoordigers van de Nederlandse Ambassade in Parijs aansluiten bij programmaonderdelen.

Woensdag 11 juni 2025

- 8:30 uur: Vertrek uit Breda per Arriva-touringcar¹.
- Rond 14:00 uur: Aankomst in Parijs (lunchpakket onderweg wordt verzorgd, maar neem naar eigen behoefte aanvullende versnaperingen mee). In de bus is er de mogelijkheid om informatie te delen en/of korte presentaties te houden.
- 14:30 – ± 17:00 uur: Ontmoeting met vertegenwoordigers van **Île-de-France Mobilités**² (IdFM). Adres: 41 Rue de Châteaudun. Benjamin Croze (afdelingshoofd van het bovengronds personenvervoer) en Chloë Blas (internationaal coördinator van IdFM) zullen uitleg geven over de strategie en planning van het openbaar vervoer en BRT in Parijs en Île-de-France. Specifieke aandacht gaat uit naar de ontwikkeling van het zogeheten ‘bovengrondse personenvervoer’, waaronder BRT in het zuidoostelijke deel van IdF. Tijdens de sessie is er voor iedereen gelegenheid tot het stellen van vragen.
- 17:00 – 19:00 uur: Via Parc Rive de Seine, Place de la Bastille en Coulée Verte naar de dinerlocatie.
- 19:00 uur: Diner in Parijs bij Restaurant l’Arrosoir, 75 Av. Daumesnil.
- ± 21:30 uur: Doorreizen naar het hotel in Créteil ten zuiden van Parijs³.

Donderdag 12 juni 2025

Op deze dag maken we een rondtocht langs diverse OV en BRT-projecten in Parijs.

- 8:30 uur: Vertrek uit het hotel met eigen bus.
- 9:00 uur: Ontmoeting met Antoine Gauchery (hoofd van de afdeling Transities) en Jean-Francois Bousquet (Hoofd Strategische Projecten & Operationeel Directeur) van **RATP**⁴ voor uitleg over

¹ De bus vertrekt uit Groningen en zal onderweg naar Parijs op een aantal plaatsen stoppen. Zie “Haltering”

² <https://www.iledefrance-mobilites.fr/>

³ De bagage is al door de buschauffeur naar het hotel gebracht

⁴ <https://www.ratp.fr/en>

uitleg en gebruik TVM (locatie Depot : Thiais 12 Rue du Bas Marin, 94320 Thiais). Rondleiding depot en presentatie BRT.

- 10:00 uur: Bezoek/gebruik TVM BRT lijn en toelichting op het functioneren daarvan. Vanuit de halte Chevilly-Larue met metro 14 naar de nieuwe halte Villejuif Gustave Roussy voor een bezoek.
- 12:30 uur: retour bij RATP, aansluitend lunch ter plaatse.
- Vanaf 14 uur: “OV Experience” aan de zuidoost kant van Parijs in Île-de-France:
 - De bus brengt ons naar Briis-sous-Forges langs rijksweg A10 (L’Aquitaine). Hier bezoeken we de snelweghalte van lijn 91-03 en het lokale P&R-station.
 - Met de 91-03 gaan we over de snelweg naar Gare de Massy-Palaiseau, deze rijdt deels over een eigen busbaan en voegt uit aan de linkerkant van de weg richting Massy.
 - Overstap bij Gare de Massy-Palaiseau op de sneltram T12 ⁵ naar Gare d’Évry-Courcouronnes.
 - Hier overstap op TZEN 4 richting Corbeil-Essonnes. De busbaan is bijna gereed, maar het nieuwe materieel is nog niet in gebruik.
 - Bij Corbeil-Essonnes overstap op TZEN 1 richting Gare de Lieusaint-Moissy.
 - Vanuit Lieusaint reizen we met de RER naar het centrum van Parijs.
- ± 19:30 uur: Diner in Parijs bij Restaurant Le Procope, 13 Rue de l’Ancienne Comédie. Le Procope is het oudste café-restaurant van de stad (1686).
- ± 22:00 uur: Doorreizen naar het hotel in Créteil ten zuiden van Parijs.

Vrijdag 13 juni 2025

- 8:00 uur: Uitchecken en bagage in de bus plaatsen.
- 8:15 uur: Vertrek uit het hotel met de metro.
- 9:30 uur: Ontmoeting met Nikola Meyer en Marcia Mendonca van **Guiding Architects**⁶ voor een rondleiding door Clichy-Batignolles ⁷, een van de meest ambitieuze stedelijke ontwikkelingsprojecten van de stad. Nikola en Marcia zullen ons uitleg geven over de ontstaansgeschiedenis van deze wijk, inclusief het huidige functioneren en aansluiting op het openbaar vervoer van de stad. Clichy-Batignolles is een toonaangevend voorbeeld van *Transit Oriented Development*.

⁵ Tramlijn 12 in gebruik

⁶ <https://www.ga-paris.fr/>

⁷ [Clichy-Batignolles \(Paris 17th\) | Paris & Métropole Aménagement](#)

- 12:30 uur: Lunch bij Restaurant Coretta, 151 Rue Cardinet.
- 14:30 uur: Bezoek aan Fabrique du Metro, voor uitleg over de ontwikkeling van de Grand Paris Express⁸-metro uitbreiding in Île-de-France.
- +/- 16:00 uur: Vertrek richting Nederland. Onderweg zal een dinerstop langs de snelweg worden gemaakt.
- +/- 21:30-22:00 uur (afhankelijk van files): Aankomst in Breda. Na Breda reist de bus terug naar Groningen in omgekeerde volgorde als de heenreis, met dezelfde tussenstops.

Haltering heen- en terugreis

De bus zal zowel op de heen- als de terugreis stoppen om reizigers op te pikken. Wie waar opstapt is vooraf aan de reisorganisatie doorgegeven.

Route heenreis:

- 05:00 uur: Groningen – Garage Arriva Touring aan de Bornholmstraat 60 (er is gelegenheid om de auto te parkeren)
- 06:15 uur: Zwolle, Van der Valk, Nieuwleusenerdijk 1
- 07:30 uur: Utrecht, P&R Lunetten, Furkaplateau
- 08:30 uur: Breda station, Belcrumzijde (noord)
- +/- 10:15 uur: Gent, Van der Valk, Akkerhage 10 (tijd afhankelijk van vertraging Antwerpen)
- +/- 13:30/45 uur: Paris Marie d'Aubervilliers metro station

Route terugreis:

- 20:00 uur: Gent, Van der Valk, Akkerhage 10
- 22:00 uur: Breda station, Belcrumzijde (noord)
- 23:00 uur: P&R Lunetten, Furkaplateau
- 00:15 uur: Zwolle, Van der Valk, Nieuwleusenerdijk 1
- 01:30 uur: Groningen – Garage Arriva Touring aan de Bornholmstraat 60

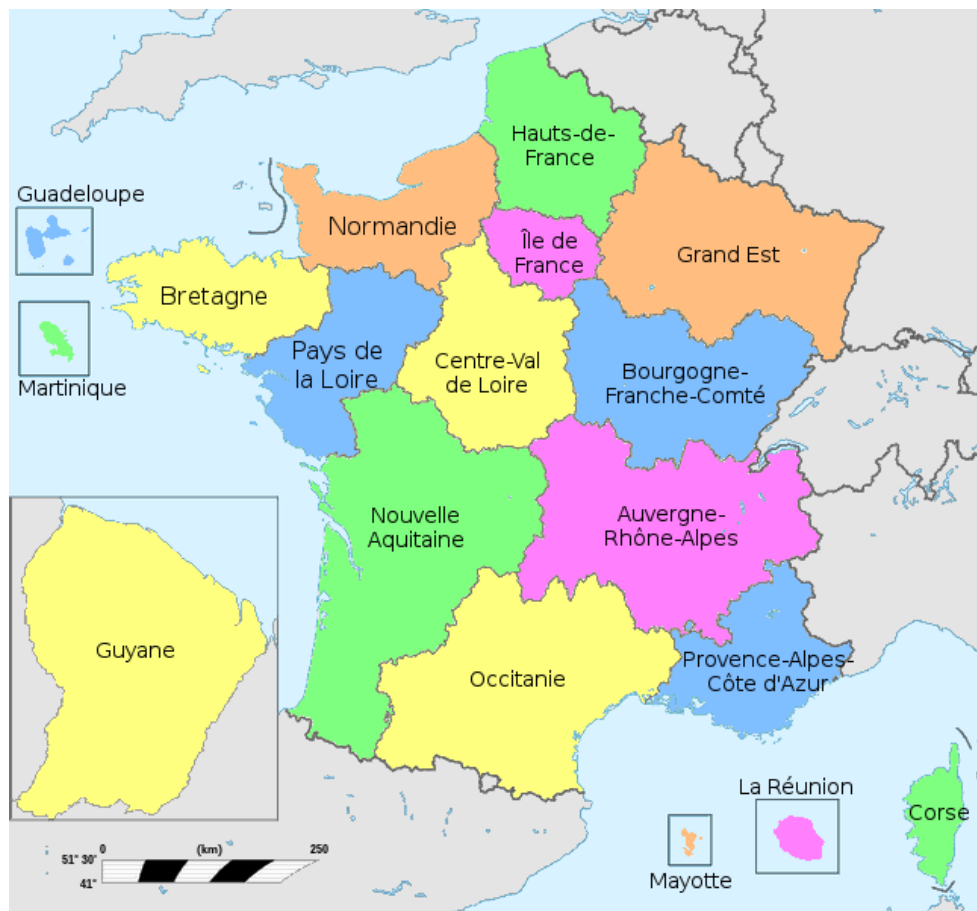
⁸ [Home | Grand Paris express](#)

Achtergrondinformatie

Frankrijk

Frankrijk, oftewel de Franse Republiek, is een van de grootste landen binnen de Europese Unie, zowel qua oppervlakte als inwoners. Frankrijk kent bijna 63 miljoen inwoners, 3,7 keer zoveel als Nederland.

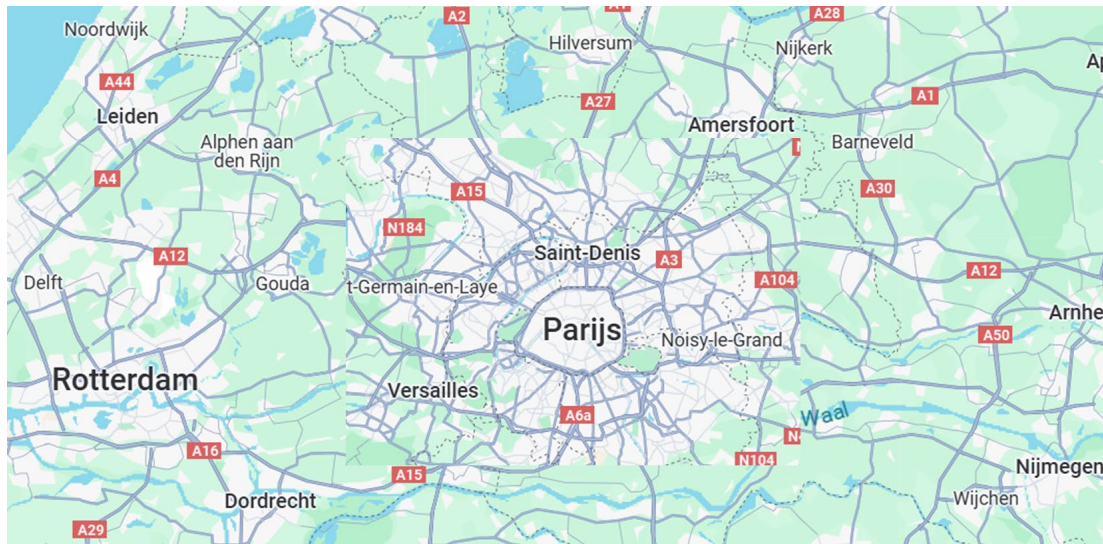
Bestuurlijk is Frankrijk opgedeeld in 18 regio's, waarvan er zich 13 op het Europese vasteland bevinden. Onder het niveau van de regio's hangen nog de departementen (vergelijkbaar met Provincies in Nederland), arrondissementen, kantons en op het laagste niveau gemeenten, waarvan Frankrijk er bijna 37.000 telt. De economie van Frankrijk is de zevende economie ter wereld. Frankrijk is ook de op twee na grootste economie in Europa, na Duitsland en het Verenigd Koninkrijk. De belangrijkste sectoren zijn de landbouw, industrie en toerisme.

Regio's van Frankrijk

Île-de-France en Parijs

Parijs ligt in de regio Île-de-France. Deze regio telt ongeveer 12 miljoen inwoners (18% van Frankrijk) en is goed voor 31% van het BBP. De Stad Parijs zelf (dus zonder voorsteden), heeft een oppervlakte van 105 km² en 2,1 miljoen inwoners. Ter vergelijking, de stad Utrecht heeft een oppervlakte van ongeveer 100 km² en telt 370.000 inwoners. Onderstaand is een illustratie weergegeven van hoe het er in GoogleMaps© uit zou zien als de regio rond Parijs op de plaats van Utrecht zou liggen.

Parijs in vergelijking met Utrecht

Het bestuur van de regio bestaat uit de *Executive Board* (vergelijkbaar met Gedeputeerde Staten, bestaande uit een Presidente en 15 Vice-Presidenten), de *Regional Assembly* (vergelijkbaar met Provinciale Staten, bestaande uit 209 volksvertegenwoordigers) en de *Regional Administration* (10.000 medewerkers).

Mobiliteit en Transport

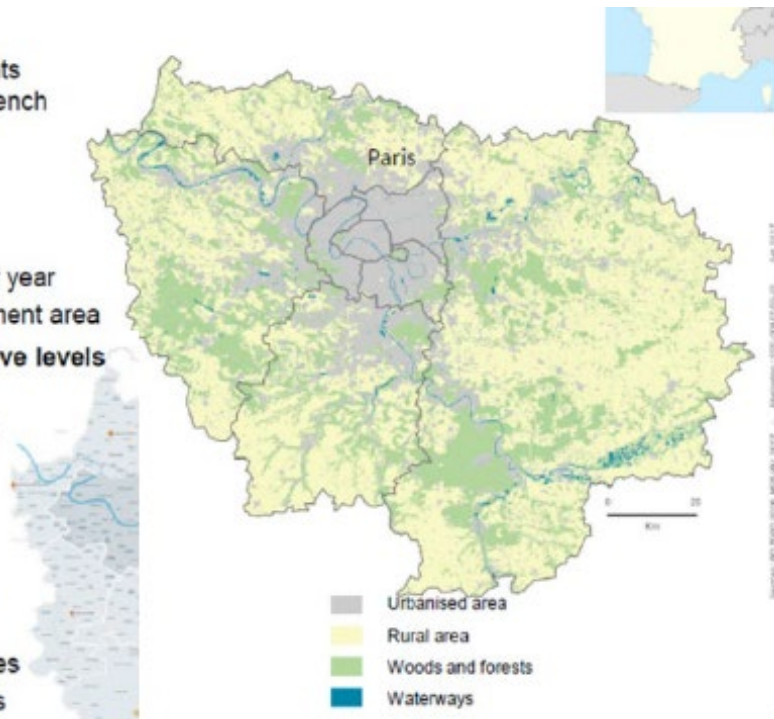
Mobiliteit is één van de belangrijkste thema's waarvoor Île-de-France verantwoordelijk is. In een regio met 12 miljoen mobiele reizigers is een hoogwaardig en goed functionerend openbaar vervoersysteem een basisvereiste. Ter indicatie: In de Parijse metro worden per dag ruim 4 miljoen reizigers vervoerd. Dat is bijna vier keer het aantal NS-reizigers per dag in heel Nederland. Het is dus logisch dat het functioneren en innoveren van het Parijse openbaar vervoer topprioriteit heeft. Île-de-France financiert de regionale vervoersautoriteit Île-de-France Mobilités met een jaarbudget van ongeveer 11 miljard euro. Dit geld wordt besteed aan onder andere de exploitatie van het openbaar vervoer (metro, RER, bussen, trams), investeringen in infrastructuur en materieel (zoals nieuwe metrostellen, RER-treinen, tramlijnen), onderhoud en modernisering van bestaande netwerken, sociale tarieven en ondersteuning voor kwetsbare groepen en mobiliteitsinnovaties.

Key figures

- 12.1 millions inhabitants (almost 20% of the French population)
- 6.2 millions jobs
- 30% of GNP
- 12,000 km²
- 46 millions visitors per year
- Europe's first employment area

Regional administrative levels

- 1 Regional Council
- 8 Départements including the City of Paris
- 1 Métropole (with 11 Territories + Paris)
- 53 intermunicipalities
- 1,277 municipalities

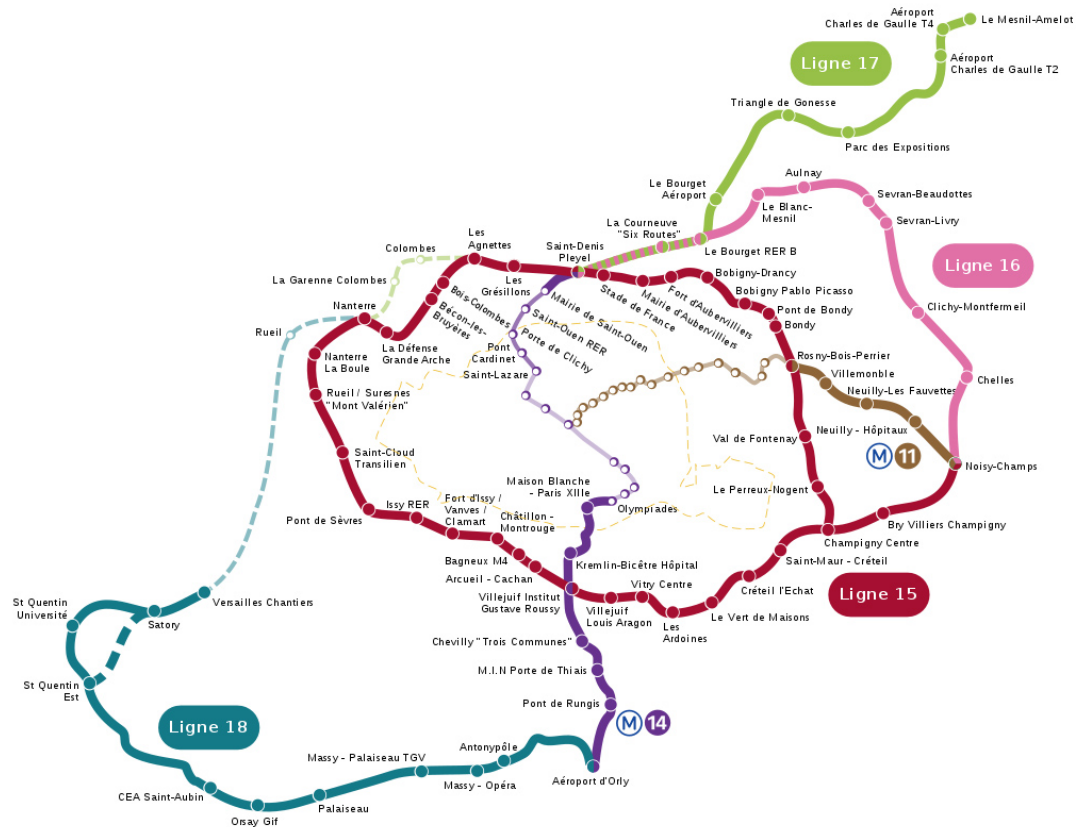
Kerncijfers Île-de-France

Grand Paris Express (GPE)

De *Grand Paris Express* is één van de grootste infrastructuurprojecten in Europa en vormt een enorme uitbreiding van het metronetwerk in de regio Île-de-France. Het geheel bestaat uit een netwerk van 200 km tunnels in 4 metrolijnen, plus 2 verlengingen van bestaande lijnen, en 68 nieuwe metrostations. In de 19de eeuw was reeds een spoorwegring rond Parijs aangelegd, die voor een groot deel overeenkwam met het huidige tracé van de Boulevard Périphérique. Een nieuwe lijn (lijn 15) moet de functie hiervan opnieuw vervullen. Ook worden er verbindingen gemaakt met de luchthavens van Charles de Gaulle (in het noorden) en Orly (in het zuiden). Naar verwachting zullen 2 tot 3 miljoen reizigers per dag gebruik maken van de *Grand Paris Express*. De huidige schatting is dat de kosten van de aanleg van de GPE zo'n 42 miljard euro bedragen, een verdubbeling van de geraamde investering in 2013. De realisatie van het project is toevertrouwd aan de Société du Grand Paris (SGP⁹), een overheidsvennootschap.

Tijdens het bezoek aan Fabrique du Metro wordt meer informatie verstrekt over dit reusachtige project.

⁹ <https://www.societedesgrandsprojets.fr/>

Grand Paris Express

BRT in Île-de-France

Eén van de doelen van de inspiratiereis is om meer te weten te komen over de planning van Bus Rapid Transit (BRT) in Île-de-France. Dit systeem bestaat in onderdelen al sinds lange tijd en kent verschillende verschijningsvormen en kwaliteitsniveaus. Projecten en trajecten die worden bezocht zijn onder andere de snelwegbus 91-03¹⁰ van Dourdan naar Gare de Massy-Palaiseau langs de A10 (l'Aquitaine) en TVM-lijn (Trans-Valée Marne) tussen Sainte-Maur Créteil en Antony Croix de Berny. Lijn 91-03 rijdt al sinds 1991, de TVM-lijn is sinds 1993 in gebruik. De TVM-lijn is het met 23 miljoen reizigers per jaar één van de drukste buslijnen van Europa¹¹.

Met de introductie van de TZEN-lijnen (afkorting voor: **T**ransport en site propre **Z**ero émission **N**ouvelle génération) heeft BRT sinds 2009 in het zuidoosten van Île-de-France nieuw elan gekregen. TZEN is een netwerk van hoogwaardige buslijnen, ontworpen om sneller, comfortabeler en betrouwbaarder openbaar vervoer te bieden dan traditionele bussen. Ze rijden grotendeels op eigen rijstroken en hebben haltes die lijken op die van trams. Tot nu toe bekende lijnen zijn:

- **TZEN 1** tussen Corbeil en Lieusant (sinds 2011)

¹⁰ <https://www.iledefrance-mobilites.fr/en/le-reseau/services-de-mobilite/bus/lignes-express>

¹¹ <https://en.wikipedia.org/wiki/Trans-Val-de-Marne>

- TZEN 2 tussen Carre Senart en Melun (nog niet operationeel)
- TZEN 3 tussen Porte de Pantin en Livty Gargan (nog niet operationeel)
- **TZEN 4** tussen Evry en Corbeil (bijna operationeel, maar nog niet met nieuw materieel)
- TZEN 5 tussen Regnier en Porte de France (nog niet operationeel)

De TZEN 4 is een innovatieve, 100% elektrische dubbelgelede bus van 24 meter lang en heeft een capaciteit van 140 passagiers. Er is een aantal bussen geleverd, maar deze zijn nog niet operationeel. Het Belgische Van Hool, de gecontracteerde leverancier, ging failliet in 2024. De Zwitserse fabrikant Hess neemt de levering van de resterende bussen over. De verwachting is dat de TZEN 4 bussen aan het eind van 2025 in gebruik genomen gaan worden. Het verwachte aantal reizigers is 40.000 per dag.

Parijs Clichy-Batignolles

Op 13 juni wordt een bezoek gebracht aan de duurzame nieuwbouwwijk Clichy-Batignolles¹², aan de noordzijde van het centrum, net binnen de BP (zie afbeelding). Deze buurt met 54 hectares is sinds 2010 ontwikkeld tot voorloper op het gebied van duurzame stedelijke ontwikkeling.

Clichy-Batignolles

Het plangebied huisvest onder andere 10 hectares park, 3.400 wooneenheden, 140.000 m² kantoorruimte en 120.000 m² voor het nieuwe Paleis van Justitie aan de rand van het gebied. Daarnaast herbergt het gebied 38.000 m² winkel-, sport en recreatiegebied. Hoogtepunten van het gebied zijn:

¹² <https://www.paris-metropole-amenagement.fr/en/clichy-batignolles-paris-17th>

Key figures

Primary energy consumption
< 50 kWh / m² / year

Heating consumption
< 15 kWh / m² / year

40,000 M²
of photovoltaic panels

- 50% of rainwater
discharges

40% of rainwater
irrigation

Pneumatic waste collection
reduces greenhouse gas
emissions by 42%, carbon
monoxide emissions by 98%,
nitrogen oxide emissions by
86% and particulate emissions
by 90%.

Energie: De gebouwen voldoen aan de meest recente standaarden voor duurzaamheid van de overheid, mede door gebruik van geothermie en zonne-energie.

Biodiversiteit: veel groen in het gebied en systemen voor hergebruik en opslag van regenwater en tegengaan van hittestress.

Ruimtegebruik: het Martin-Luther Kingpark ligt in het centrum van het plangebied en moet fungeren als ontmoetingsplek. De verdeling sociale huurwoning, vrije sector huur en koop is 50%-20%-30%. De woning typologieën zijn zoveel mogelijk gemixt om segregatie tegen te gaan.

Mobiliteit en Transport: Clichy-Batignolles wordt goed ontsloten door vijf grote openbaar vervoer lijnen, nabij de nieuwe ringlijn 15 van de *Grand Paris Express*. Daarnaast wordt voor verplaatsing binnen het gebied zoveel mogelijk ingezet op actieve vormen van mobiliteit. Straat parkeren wordt geminimaliseerd tot bevoorrading en kort parkeren. Al het huishoudelijk afval is met behulp van pneumatische systemen afgevoerd, waarmee vuilnistransport tot het verleden behoort.

Praktische informatie

Reizen

U reist met een touringcar van Arriva die gedurende de gehele reis beschikbaar is voor de delegatie. De bus vertrekt op woensdag 11 juni om 5:00 uur vanaf Garage Arriva Touring aan de Bornholmstraat 60 in Groningen. Vervolgens maakt de bus nog een aantal tussenstops, de route en tijdstippen staan hierboven vermeld.

De chauffeur heet **Jannes van Dijk**, telefoonnummer 06 - 233 67 705. Bij vertraging of vragen graag ook contact opnemen met **Don Guikink**, telefoonnummer 06 - 393 20 203 of **Jochem Bezemer**, telefoonnummer 06 – 156 49 944.

Lokaal vervoer

In Parijs is het lokale vervoer onze bus en alle overige vormen van openbaar vervoer. Er worden Navigo kaarten beschikbaar gesteld waarmee eenieder vrij kan reizen door Parijs.

Lokaal verblijf

U verblijft 2 nachten in het hotel **Courtyard Paris Créteil**. Adres: 2 Rue Daniel Costantini, Créteil.

Taal

De voertaal voor de besprekingen is Engels, maar het kan zijn dat er ter plaatse geïmproviseerd moet worden.

WhatsApp® groep

Tijdens de reis wordt een WhatsApp® groep aangemaakt waar iedere deelnemer voor wordt uitgenodigd. Deze groep zal worden gebruikt voor communicatie ter plaatse en voor het delen van foto's.

Overige nuttige adressen

Regio Île-de-France Mobilités	41 Rue de Châteaudun, Paris
Restaurant l'Arroisoir	75 Av. Daumesnil, Paris
RATP	Thiais 12 Rue du Bas Marin, Thiais
Clichy Batignolles en Restaurant Coretta	151 Rue Cardinet, Paris
Restaurant Le Procope	13 Rue de l'Ancienne Comédie